
Лора Дончева / Lora Doncheva

ПРОБЛЕМЪТ ЗА ДЪРЖАВНИЯ ГЛАВА ПРИ
ИЗРАБОТВАНЕТО НА КОНСТИТУЦИЯТА
ОТ 1947 г.

*The Discussion about the Place and the Role of the
Head of State in the Working Out of the
Constitution of 1947*

In this paper there are presented the main moments of the discussion about the place and the power of the institution Head of State in the system of state authority and government during the different stages of the working out of the Constitution of 1947. The author discloses the essentially alternative views of the political opponents about the role of the Head of State in the process of functioning of state organization. It is outlined in the paper the common and the different between the Head of State in the system of parliamentarism, the President of the republic in the draft constitution adopted at first reading in June 1947, and the Presidium of the National Assembly sanctioned by the Constitution adopted in December 1947.

Key words: Head of State, President of the republic, Presidium of the National Assembly, constitution, Grand National Assembly, the Fatherland Front, the Bulgarian Workers' Party (communists), opposition, parliamentarism, Soviet public law.

С обявяването на България за Република на 15 септември 1946 г. в българското общество се открива дискусията по важните въпроси, свързани с изясняване принципите и механизмите, които трябва да стоят в основата на новата републиканска Конституция. Политическите партии, изявени български учени-юристи и общественици излагат на страниците на периодичния печат възгледите си по проблемите, отнасящи се до основните конституционни начала, правомощията на конституционните органи, правата и свободите на гражданите, насоките на общественостопанското развитие. Появяват се и първите цялостни конституционни проекти. Съществено място в процеса на изработване на Конституцията от 1947 г. заема дебатът за мястото и ролята на държавния глава в държавната организация. Тръгвайки от разбирането, че институцията трябва да се олицетворява от едноличен Председател на Републиката с ограничени правомощия, създателите на Конституцията стигат до

идеята за колективния държавен глава в лицето на Президиума на Народното събрание, избран и подчинен на парламента.

В научното съобщение се прави опит да се изясни как се изменя възгледът за същността, мястото и ролята на държавния глава през различните етапи от изработване на Конституцията от 1947 г. Реализирането на тази цел е възможно чрез разкриване алтернативните по своята същност възгледи на политическите опоненти за същността и характера на тази институция в държавната организация, отчитане влиянието на вътрешнополитическите и външнополитически фактори при уточняване на конституционните текстове и търсене отговор на въпроса за общото и различното между държавния глава в системата на парламентаризма, Председателя на Републиката в проектоконституцията, приета на първо четене през юни 1947 г. и утвърдения в гласуваната през декември 1947 г. Конституция Президиум на Народното събрание.

В първия проект, изработен от Българска работническа партия (комунисти) (БРП /к/) през август-септември 1946 г., текстовете, свързани с държавния глава са изложени в раздел втори на трета глава „Държавно устройство“. Процедурата по избиране на държавния глава се изяснява в чл. 27. Председателят на Републиката се избира за срок от четири години и изпълнява задълженията си и след изтичане на този срок до избиране на нов председател. Изборът се осъществява с тайно гласуване при абсолютно мнозинство от числото на всички народни представители. Когато при първото гласуване не се получи абсолютно мнозинство, изборът се повтаря и за избран се смята получилият най-много гласове. Предвидена е възможността за отзоваване на Председателя на Републиката преди изтичане на мандата му с мнозинство две трети от всички народни представители. В чл. 28 най-общо е посочено, че за Председател на Републиката може да бъде избран всеки народен представител. Текстът на клетвата, която трябва да положи държавният глава, е поместен в чл. 29. Правомощията на Председателя на Републиката са изложени в чл. 30. Той представлява Републиката в международните ѝ отношения и назначава дипломатическите представители в чуждите страни. Към него се акредитират дипломатическите представители на чуждите страни. Председателят на Републиката назначава по предложение на министър-председателя министрите и приема техните оставки и „упражнява надзора над министрите и управлението от името на Народното събрание през времето, когато то не заседава и след разпусчането му до избирането на ново Народно събрание“. Сред правата му е насрочването на избори за Народно събрание, откриването на първата сесия на новоизбрания парламент и свикването на извънредни сесии. Той упражнява правото на помилване и „раздава ордени и почетни звания“. В проекта е посочено, че „в случай на болест, отсъствие от страната или смърт, до избирането на нов Председател на Републиката, длъжностите на последния се изпълняват от председателството на Народното събрание“ (чл. 31). Според чл. 32 държав-

ният глава не носи наказателна отговорност и срещу него „не може да се възбужда наказателно преследване докато изпълнява длъжностите си“¹.

В хода на преглеждането на комунистическия проект от 15-членната комисия, избрана от Националния комитет на Отечествения фронт (НК на ОФ), представителят на Народния съюз (НС) „Звено“ Иван Харизанов се изказва против отзоваването на Председателя на Републиката с оглед установяване на по-голяма стабилност на институцията². Нисим Меворах прави предложение да се замени изразът „народен представител“ с „гражданин на републиката“ в чл. 28, с което се разширява възможността всеки гражданин да бъде избран за Председател на Републиката³, което на последното заседание от 25 септември 1946 г. е отхвърлено от комисията, за да остане текстът в първоначалния си вариант⁴. Комисията приема предложението на проф. Петко Стайнов в чл. 30, буква „б“, след израза „чуждите страни“ да се добави „по доклад на министъра на външните работи“ и в буква „д“ след думата „управлението“ „да се заличи израза „от името на Народното събрание“ и да се заличи частицата „то“ в същата буква „д“ на този член и вместо нея се постави изразът „Народното събрание“⁵.

На 27 септември и 1 октомври 1946 г. така редактираният вариант на комунистическия проект за Конституция се разисква на заседание на НК на ОФ и ръководствата на отечественофронтовските партии. Оживени дебати предизвикват конституционните членове, които се отнасят до държавния глава. Георги Димитров дава своята първа обща преценка за институцията Председател на Републиката по време на заседанието на 27 септември при обсъждане на текстовете, уреждащи мястото и ролята на Народното събрание в системата на държавна власт и управление. Той отхвърля възможността за колективно председателство на републиката, сравнявайки го с регентство: „един подписал, друг отказал – оперативни трудности“. Подчертава, че изборът на председателя от Народното събрание определя зависимостта му от върховния представителен орган. Според комунистическия лидер Председателят на Републиката у нас ще се различава „коренно“ от председателите на другите съвременни републики. Неговата представа за участието на държавния глава в държавно-политическия живот е свързана освен с представителните функции, които ще му се възложат, и с упражняване „от името на Народното събрание, тогава, когато то е във ваканция и не заседава, известен надзор над управлението на страната“. Като втора важна функция на институцията Председател на Републиката Г. Димитров извежда наблюдението на работата на правителството в рамките на законите, приети от парламента. Не на последно място посочва задачата да „координира функциите на правителството с функциите на председателството на Народното събрание не като върховен глава, а като непосредствено съединително звено между тези институти“⁶.

На 1 октомври представителите на отечественофронтовските партии разискват текстовете, отнасящи се до Председателя на Републиката. Г. Димитров

прави две предложения. Първото е израз на убеждението му, че избирането на председателя на Републиката трябва да се осъществява на по-широка основа, поради което счита, че в състава на народното представителство могат да бъдат включени представители на областите. Второто е свързано с разбирането, че стабилитетът на Председателя на Републиката изисква снемане на въпроса за неговото отзоваване⁷.

Макар че изказва принципна подкрепа на позицията на Г. Димитров, М. Геновски споделя преобладаващото в земеделските среди схващане, според което функциите на държавния глава трябва да се поемат от председателството на Народното събрание. Аргументите в подкрепа на идеята за колективен орган, а не едноличен държавен глава, се търсят в съществуващата политическа обстановка в страната и стремежа чрез председателството да се гарантира участието на всички отечественофронтовски партии при осъществяване правомощията на държавния глава.

В дискусиата се намесва Давид Йерохам, който от името на социалдемократите подкрепя идеята за едноличен Председател на Републиката, тъй като по този начин отговорността му ще бъде „пълна и неделима”. По повдигнатия въпрос изказват своето мнение и представителите на НС „Звено”. Петър Попзлатев счита, че според възприетия принцип за държавно устройство е логично върховната власт да се упражнява от председателя на Народното събрание. По този начин ще се слееят двете власти („на председателството на Народното събрание и представителната власт, която има по проекта председателят на републиката”) и ще се придаде „по-голям стабилитет на върховната държавна власт”. От друга страна, П. Попзлатев посочва, че съществуването на Председателя на Републиката с предвидените по проекта права му осигуряват възможността да бъде „само една сянка на някаква върховна държавна власт”. Обстойно изложение по проблема прави и проф. П. Стайнов. Той подкрепя идеята за разширяване състава на Народното събрание с представители на околийските и областните съвети при избиране Председателя на Републиката. Едновременно с това заявява разбирането си, че предвидените в проекта функции на държавния глава го обричат да бъде „един вагон в глуха линия”. При това положение, според проф. П. Стайнов, е оправдано предложението на П. Попзлатев такава институция да няма, а функциите ѝ да се поемат от Президиума на Народното събрание. Алтернативата, свързана със запазването на Председателя на Републиката, той вижда в разширяване на неговите функции⁸.

Участниците в заседанието възприемат предложението на Г. Димитров всеки гражданин, който отговаря на условието да бъде избран за народен представител, да може да бъде избран за Председател на Републиката⁹.

Уточнения се правят и при обсъждане правомощията на държавния глава. По повод упражнявания от Председателя на Републиката надзор върху дейността на министрите, В. Коларов пояснява, че трябва да се допусне право на

председателя да иска доклади от министрите, за да бъде в течение на работата на правителството. Тези доклади според него ще стоят в основата на инициативите на държавния глава за поставяне на определени въпроси за разрешение в Министерския съвет и в Народното събрание¹⁰.

П. Попзлатев отстоява позицията, че държавният глава трябва да произвежда всички офицерски чинове по доклад на Министерския съвет или по доклад на министъра на войната, с което ще се гарантира по-големия престиж и стабилитет във войската¹¹.

След приключване на дебатите в НК на ОФ, обсъжданият конституционен проект е прегледан от тричленна комисия в състав Н. Меворах, М. Геновски и проф. П. Стайнов и публикуван във в. „Отечествен фронт“¹². Новите моменти в него отразяват постигнатото между отечественофронттовските партии съгласие по спорните текстове от разглеждания проект на БРП(к). Съществени промени са внесени в чл. 28. Избирането на Председателя на Републиката се осъществява от Национален изборителен съвет, в състава на който са включени освен депутатите по един представител на всеки околийски народен съвет и по пет представители на всеки областен народен съвет. Предвидена е възможността Председателят на Републиката, чийто мандат е изтекъл, да бъде преизбран за втори път. За разлика от комунистическия вариант, в публикувания проект на ОФ липсва текстът за отзоваване на Председателя на Републиката.

Нова е редакцията на текста на чл. 29, с който се уточняват изискванията към кандидатите за Председател на Републиката: „За председател на републиката може да бъде избран всеки гражданин, който отговаря на условията за народен представител“. Нови моменти са включени и в чл. 31, отнасящ се до правомощията на държавния глава. Правото на упражняване на „общо наблюдение“ над дейността на министрите е заложено в буква „е“. То се обвързва с изискване и получаване на доклади и в случай на несъгласие препращане за пререшаване в следния ред: „разпорежданията на отделните министри – на Министерския съвет, а постановленията на Министерския съвет – на Народното събрание“. В буква „ж“ е предвидено правото да подписва по доклад на съответния министър всички актове и назначения, за които съгласно Конституцията и специалните закони се изискват укази. В буква „и“ е изложено правото да „назначава, по съвместно предложение на правителството и председателството на Народното събрание, главнокомандващ на армията“.

Избраното, в резултат на произведените на 27 октомври 1946 г. избори, VI Велико народно събрание има като основна задача изработването на новата републиканска Конституция. В края на декември 1946 г. провеждат своите заседания четирите секции на Конституционната комисия. Текстовете, които се отнасят до Председателя на Републиката се обсъждат в трета секция „Държавно устройство“. Дискусията за начина, по който трябва да се избира Председателят на Републиката започва по време на второто заседание на 24 декември,

когато се разглежда чл. 16, отнасящ се до правомощията на Народното събрание. Христо Стоянов, представител на Български земеделски народен съюз – Никола Петков (БЗНС–НП), изразява несъгласие с предложението в проекта на ОФ текст. Той определя прякото избиране на Председателя на Републиката като „по-удачно, отколкото представителното избиране”, но допуска изборът да се осъществява и от ВНС¹³. В подкрепа на позицията на ОФ се изказва Димитър Ганев. Преимуществовата на възприетия подход той свързва с обстоятелството, че се избягва поредна изборна кампания и се запазва „престижът на кандидатите за председател на републиката” от политическите страсти, съпътстващи всяка изборна кампания¹⁴.

Опозиционните народни представители Хр. Стоянов (БЗНС–НП) и Петко Търпанов (Българска работническа социалдемократическа партия (обединена) – БРСДП(о) считат, че министър-председателят трябва да бъде избран от държавния глава¹⁵. Това становище среща категоричното противопоставяне на депутатите от БРП/к/ Владимир Димчев и Йордан Чобанов. Според тях възприетият върховен принцип, че суверенитетът е неделим и се възплъщава в парламента, определя обстоятелството, че „всеки друг орган на властта трябва да изхожда от него”¹⁶.

На 25 декември в секцията започва разглеждането на текстовете от проекта на ОФ, които се отнасят до Председателя на Републиката. Хр. Стоянов отново заявява становището на опозицията, че изборът на Председателя на Републиката трябва да става или от Велико народно събрание, или чрез допитване до народа. Различни мнения се изказват във връзка с уточняване на състава на Националния изборителен съвет. Вл. Димчев излага съмнението на проф. П. Стайнов относно съществуването на околийските съвети, както и направеното от него предложение мандатът на Председателя на Републиката да бъде петгодишен, за да не съвпада с мандата на народните представители. Според Димо Казасов правилният подход за попълване състава на Националния изборителен съвет е системата на околийските съвети, защото областите не обхващат еднаква територия и на практика ще се получи така, че области с над един милион население ще изпратят пет свои представители и области с население няколкостотин хиляди – също пет представители в Националния изборителен съвет¹⁷.

Въпреки стриктното придържане на отечественофронтовското мнозинство към заложената в проекта идея за Национален изборителен съвет, своето мнение излага и опозиционният земеделски депутат Димитър Цветков. Като доказателство в подкрепа на разбирането си, че „най-сполучливо би било председателят на републиката да бъде избран от ВНС”, той посочва, че когато се провеждат избори за обикновено Народно събрание, се избират народни представители, които „ще законодателстват, чиято работа е обща и непридвидима”, а избирането на областни и околийски съвети е свързано с решаването на местни

проблеми, т.е. не е удачно чрез тях да се формира Националният избирателен съвет, за да избере държавния глава. Д. Цветков е убеден, че с провеждане на избори за ВНС, за което предварително се знае какъв ще бъде дневният му ред, ще се подберат хора, които „най-добре да уеднаквят общонародните възделения, за да бъде избран точно онзи измежду българските граждани най-заслужил, който най-добре ще представлява държавата”. Той подчертава, че това е пътят за избиране на Председател на Републиката, който ще има нужния авторитет и ще бъде обединителния център на държавната власт¹⁸.

Представителите на мнозинството отхвърлят предложението на проф. П. Стайнов, подкрепено от опозицията, за петгодишен мандат на Председателя на Републиката.

Оживени разисквания се водят по чл. 31, буква „и”. Д. Цветков предлага нова редакция, според която назначаването на главнокомандващия става „по представление на Министерския съвет и в съгласие с Народното събрание”. Като аргумент той посочва, че „главнокомандващият трябва да се ползва и с любовта на народа и психологически той да води народа на война”. Това предложение среща противопоставянето на Й. Чобанов и Вл. Димчев, според които е неудобно предвид особеното естество на тази служба, главнокомандващият „да бъде избран с бюлетини и с вдигнати ръце” от парламента¹⁹.

При обсъждането на чл. 32 Й. Чобанов посочва като пропуск липсата на определен срок, в който Националният избирателен съвет да пристъпи към нов избор след приключване мандата на Председателя на Републиката. Според него не са достатъчно ясно разграничени случаите на прекратяване на мандата на държавния глава поради смърт или когато е временно възпрепятстван поради отсъствие от страната или болест. Той отстоява разбирането, че срокът, в който трябва да се пристъпи към избор на държавен глава, не може да бъде по-голям от два месеца, колкото е срокът за избиране на нов парламент. За ясно разграничаване на случаите, в които се прекратява мандатът на държавния глава и за упражняване функциите на държавния глава от председателя на Върховния касационен съд, когато отсъства от страната или не е в състояние да осъществява дейността си поради болест, се обявява Д. Цветков²⁰.

На четвъртото заседание на секцията Вл. Димчев докладва уточнената от докладчика и секретаря редакция на чл. 32. Според нея чл. 32 съдържа две алинеи. В първата се посочва, че функциите на държавния глава в случаите на смърт, подаване на оставка, или поради отсъствие от страната или болест, се поемат от председателството на Народното събрание. Във втората алинея се предвижда свикване на Националният избирателен съвет за избиране на нов Председател на Републиката най-късно в тримесечен срок²¹.

Вл. Димчев предлага нова, втора алинея към чл. 33: „За престъпления, извършени от него при изпълнение на длъжностите му, имат съответно приложение правилата за съдене на министри от държавен съд”²².

На последното, шесто заседание се поставя въпросът за условията, на които трябва да отговаря кандидатът за Председател на Републиката. Към изразеното по-рано становище на Й. Чобанов, че трябва да се увеличи възрастта за Председателя на Републиката се присъединяват Кирил Драмалиев, който предлага 23 години, Д. Цветков – 25 години, Петър Каменов – също 23 години. Вл. Димчев предлага за Председател на Републиката да може да бъде избран всеки гражданин, навършил 23-годишна възраст и отговарящ на всички други условия за народен представител, а Й. Чобанов призовава да се обмисли дали да не бъде оставен текстът такъв, какъвто е, като се възприеме възрастовата граница и за народен представител да се повиши на 23 години²³.

Работата на секциите приключва с изработването на вариант на проекто-конституция, който е резултат от проведените дебати по четирите основни глави на обсъждания проект на НК на ОФ. В новата редакция на чл. 32 (чл. 29 от проекта на НК на ОФ) е посочено, че кандидатите за Председател на Републиката трябва да са навършили 23 години и да отговарят на всички други условия за народен представител. Промени са направени и в чл. 35 (чл. 32 от проекта на НК на ОФ). Те се свеждат до прибавяне на думата „оставка” след израза „В случай на смърт или” в началото на първа алинея и включване на нова втора алинея: „В случаите на смърт и оставка, председателството на Народното събрание е длъжно да свика Националния избирателен съвет за избиране на нов председател на републиката в срок най-много от три месеца”. Към чл. 36 (чл. 33 от проекта на НК на ОФ) е прибавена нова втора алинея със следното съдържание: „За престъпления, извършени от председателя на републиката при изпълнение на длъжностите му, имат съответно приложение разпорежданията за съдене на министрите от държавен съд”²⁴.

Разделът за Председателя на Републиката се разглежда на третото пленарно заседание на Конституционната комисия, проведено на 6 март 1947 г. Отново се поставя въпросът за възрастта на кандидатите за Председател на Републиката. Й. Чобанов представя мнението на специалистите, според което не трябва да се фиксира възраст, тъй като „по един естествен път политическата организация, която би кандидатира някого, ще има предвид да кандидатира такъв свой член, който ще бъде достатъчно зрял”. Той приема като убедителни съображенията на юристите. Пред пленума Й. Чобанов отхвърля обвиненията на опозицията, заявени в секцията, че заложените в проекта правомощия на Председателя на Републиката го правят „сянка или кукла”. За пореден път твърдо заявява, че възприетата система предполага наличието на един-единствен орган, представител на народния суверенитет – Народното събрание, и определя като неуместно да му се противопоставя „равноправен орган в лицето на държавния глава, който би бил неконорван монарх”. Й. Чобанов прави предложения за внасяне на известни корекции в текстовете, отнасящи се до някои права на държавния глава. Той счита, че не звучи точно посоченото в буква „г”

право на частично и цялостно помилване, тъй като помилването обхваща и двата вида. Като по-сполучлива посочва редакцията на специалистите: „Упражнява правото на помилване съгласно реда, установен от законите”. Й. Чобанов предлага да бъде прието предложението на специалистите в буква „д” думата „раздава” да се замени с изречение „награждава с орден”. Главният докладчик на Конституционната комисия прави обстойно изложение по буква „е”, с която се урежда една важна контролна функция на Председателя на Републиката. Той определя като основателни бележките на комисията от специалисти, според които заложените в проекта текст създава възможност за поява на конфликт между два от върховните органи на държавната власт. Юристите отбелязват, че отнасянето на дадено постановление на Министерския съвет от държавния глава пред Народното събрание би могло да предизвика две възможности. При първата, Народното събрание се съгласява с Председателя на Републиката, което би означавало един косвен блам на Министерския съвет, а при втората, Народното събрание не се съгласява с държавния глава, което би означавало косвен блам за него, т.е. и в двата случая се дава гласност на възникналия конфликт между посочените висши органи на държавна власт. Изразявайки съгласие със съображенията на специалистите, Й. Чобанов призовава колегите си да приемат редакцията, която се предлага от тях. Според специалистите съдържанието на тази буква трябва да бъде представено в два текста. Първият ще утвърждава правото на държавния глава да упражнява общо наблюдение на дейността на министрите като изисква и приема доклади, а вторият дава право на Председателя на Републиката да свиква и председателства Министерския съвет за разглеждане на въпроси, които той поставя. По този начин се запазва една от съществените функции на Председателя на Републиката и се избягват отрицателните последици от старата редакция на текста²⁵.

Й. Чобанов представя пред пленума и предложението на специалистите за промяна на текста на буква „ж”, която става буква „з”. Целта е да бъде избегната една неточност в проекта, тъй като никъде в Конституцията не се употребява думата „указ”, т.е. няма посочен случай в Конституцията, който да изисква указ. От друга страна, актовете на държавния глава трябва да бъдат облечени в определена форма, която според българската държавно-политическа практика е указът²⁶.

М. Геновски поставя пред членовете на Конституционната комисия за обсъждане текст, към който се придържат и специалистите, за приподписване актовете на държавния глава от министър-председателя или надлежния министър с оглед на това, те да бъдат действителни. Съображенията в подкрепа на този текст се свързват с обстоятелството, че Председателят на Републиката няма пряко очертана отговорност за разлика от министрите, както и с разбирането, че придържането към подобна практика ще бъде гаранция, че „председателят няма да прави произвол”²⁷.

Разискванията и взетите решения от пленума на Конституционната комисия по раздела за държавния глава са отразени в запазения в библиотеката на Народното събрание окончателно приет проект за конституция. Внесените изменения се отнасят до правомощията на Председателя на Републиката, като една значителна част от тях са направени под влияние на препоръките на специалистите-юристи. Така редакцията на чл. 34, буква „г“ става: „упражнява правото на помилване съгласно реда, установен от законите“. В буква „д“ на същия член думата „раздава“ се заменя с „награждава“. Втората част на текста на буква „е“: „и в случай на несъгласие, препраща за пререшаване: разпорежданията на отделните министри – на Министерския съвет, а постановленията на Министерския съвет – на Народното събрание“ се заличава и тя получава следния вид: „упражнява общо наблюдение над дейността на министрите, като изисква и приема доклади“. С буква „ж“ се урежда правото на държавния глава да „свиква и председателства Министерския съвет за разглеждане на въпросите, които той поставя“. Нова редакция има буква „з“: „подписва указите по доклад на съответния министър“. В проекта е включен нов член 35 със следното съдържание: „Всеки акт на председателя на Народната република, за да бъде действителен, трябва да бъде приподписан от министър-председателя или от надлежния член на правителството, които поемат отговорността за него“. В чл. 36 съобразно променената номерация е заличена втората част на текста: „В случаите на смърт и оставка, председателството на Народното събрание е длъжно да свика Националния избирателен съвет за избиране на нов председател на републиката в срок най-много от три месеца“²⁸.

Между този, посочен в съхранените в библиотеката на Народното събрание „Материали по Конституцията от 1947 г.“ като окончателен вариант на проектоконституция, готов за внасяне във ВНС, и разглежданата в пленарната зала на ВНС проектоконституция има известни разлики. В текста на чл. 32 на обсъжданата от депутатите проектоконституция изразът „навършил 23 години и който отговаря на всички други условия за народен представител“ е заменен с „който се ползва с граждански и политически права“. Известна промяна е направена в чл. 34, буква „и“. Втората част на текста гласи: „Народното събрание трябва да се произнесе незабавно по тия мерки. Ако то е във ваканция, председателят на Народната република разпорежда веднага за неговото събиране“²⁹.

През лятото и есента на 1947 настъпват важни промени във вътрешнополитическия живот на България. БРП(к), която трайно е установила ръководната си роля във властта, предприема мащабни действия за ликвидиране на опозицията. С провеждането на Полското съвещание на девет комунистически партии в Европа, сред които е и БРП(к), през септември 1947 г. се налага идеята за ускоряване на процесите в източноевропейските страни, включително и България, в посока към изграждане на социалистическо общество. При създадената

нова политическа ситуация се пристъпва към преработване на проектоконституцията, приета на първо четене през юни 1947 г. Въпросът за необходимостта от промени в проектоконституцията се поставя в изказването на Вълко Червенков на XIII пленум на Централния комитет (ЦК) на БРП/к/, проведен на 14 октомври 1947 г., в Декларацията на НК на ОФ и ръководствата на отечественофронтовските партии от 26 октомври 1947 г. и в шифрограмата на Г. Димитров от 30 октомври 1947. Една част от посочените изменения във всички тези документи се свързва с институцията Председател на Републиката. Шифрограмата на Г. Димитров от 30 октомври 1947 г. до Тр. Костов съдържа конкретни указания за новите моменти, отнасящи се до държавния глава в проектоконституцията. Имайки предвид съществуването на Президиум на Върховния съвет в съветската държавна организация като „орган на висшата държавна власт”, с „широки правомощия между сесиите на Върховния съвет”, комунистическият лидер счита, че в новата българска Конституция едноличният Председател на Републиката трябва да бъде заменен с аналогичен колективен орган. Според него този Президиум на Народното събрание би могъл да се състои от 15 народни представители, в това число председателят, двама или трима заместници и секретарят. Г. Димитров посочва, че указите на Президиума трябва да се подписват от председателя и секретаря на Президиума. Обстоятелството, че Президиумът на Народното събрание се явява орган на „върховната държавна власт на Народната република” определя неговото разбиране, че предвидените функции на Председателя на Републиката с някои изменения и уточнения ще се поемат от него³⁰.

В началото на ноември 1947 г. главният докладчик на Конституционната комисия Й. Чобанов изготвя нов конституционен вариант. В процеса на работа той има предвид не само публично заявените насоки на промени, но и направените през лятото на 1947 г. препоръки от съветски юристи и общественици по приетата на първо четене проектоконституция. В своята „Обяснителна записка” от 1 ноември 1947 г., в която излага бележките си по съветските рецензии, Й. Чобанов отбелязва, че е необходимо да се изясни термин „президиум”. Според него той трябва да се запази и в нашата конституция, а не да се замества с понятието „председателство”. Основание за това Й. Чобанов търси в съветската и югославската конституции и счита, че по този начин новият институт ще се разграничи от Председателството на Народното събрание. Въвеждането на Президиума, „институт със съвършено различно естество”, той обвързва от една страна с необходимостта от внимателен преглед на всички текстове от проекта, които имат едно или друго отношение с Председателя на Републиката, а от друга страна с изискването за „прекласифициране” на материята в трета глава „Държавно устройство” „съобразно с онези теоретични принципи, които уреждат съветското и югославското конституционно право”³¹.

В Библиотеката на Народното събрание са запазени няколко варианта на проектоконституцията от есента на 1947 г., които дават представа за процеса

на внасяне на изменения в проектоконституцията, отнасящи се до заместването на институцията Председател на Републиката с Президиум на Народното събрание. Сред тях е един ръкописен вариант, съобразен с изискванията за промени в приетата на първо четене проектоконституция, от есента на 1947 г., изработен от главния докладчик на Конституционната комисия Й. Чобанов. За него авторът твърди, че „не е докладван никому”, а е негов работен проект, послужил за съставяне на конституционния вариант, докладван на заседанието на Политбюро (ПБ) на ЦК на БРП/к/ през ноември 1947 г.³². В първия от текстовете, уреждащи положението на новия орган (чл.32), е посочен съставът на Президиума и начинът на неговото избиране – председател, двама подпредседатели, секретар и 15 членове, избирани с мнозинство от повече от половината от всички народни представители. В чл. 33 се утвърждава принципът на отговорността на Президиума пред Народното събрание и възможността във всеки момент парламентът да смени целия му състав или отделни негови членове. В чл. 34 са изброени правомощията на Президиума. В 17 точки са посочени следните функции: свикване на Народното събрание; насрочване избори за Народно събрание; обнародване на гласуваните закони; даване задължителни за всички тълкувания на законите; издаване на укази; упражняване правото на помилване; награждаване с ордени и почетни звания; представляване на държавата в международните ѝ отношения; ратифициране и денонсиране на сключените от правителството международни договори; обявяване на обща и частична мобилизация и военно положение; обявяване положение на война, когато Народното събрание не заседава, при задължението веднага да бъде свикано Народното събрание, за да се произнесе по тези мерки; освобождаване от длъжност и назначаване на отделни членове на правителството по предложение на министър-председателя, когато Народното събрание не заседава; отменяне на постановления и разпореждания на правителството в случай на несъответствие със закона; насрочване на референдум въз основа на решение на Народното събрание; назначаване на главнокомандващ по предложение на правителството; решаване на въпроси, с които бъде натоварен от Народното събрание; извършване на всички действия, които със закон му бъдат възложени. Без да са оформени като поредни конституционни членове са отбелязани от една страна изискванията указите на Президиума да бъдат подписани от председателя и секретаря, а от друга и правилото, че Президиумът продължава да изпълнява функциите си, докато новият парламент не избере нов Президиум³³. В отделни бележки, свързани с Президиума, към правомощията е включено и разтуряне на Народното събрание в случаите, когато то не е могло да избере председател на Министерския съвет с необходимото мнозинство³⁴, текст, който повече не се среща в материалите, отразяващи различните фази в окончателното изработване на Конституцията.

Сред запазените материали е екземпляр на конституционния проект, изработен през първата половина на ноември 1947 г., който по думите на Й. Чобанов

е бил представен на В. Коларов преди да бъде докладван на заседанието на ПБ на ЦК на БРП(к)³⁵. Текстове, които се отнасят до Президиума са подредени по същия начин, както в ръкописния вариант на Й. Чобанов. В структурно отношение те са обособени в раздел „Б” на трета глава „Върховни органи на държавната власт” и включват чл. 33–37. Открояват се няколко разлики между ръкописния вариант и съгласувания с В. Коларов проект. Едната е свързана с поправка на втората част от названието на новия орган. Изразът „Народно събрание” е задраскан и заменен с „Народна република”, т.е. Президиум на Народната република. Ако в работния вариант е записано „Президиумът на Народното събрание има следната компетентност”, формулировката в новия проект е „Президиумът на Народната република върши следната работа”. В точка 6, определяща правото на помилване на Президиума, не е включен изразът от ръкописния вариант „съгласно реда, определен от законите”. Нова е редакцията на т. 7, отнасяща се до правото да награждава с ордени: „учредява ордени и почетни звания и награждава с тях”³⁶.

За третия запазен конституционен вариант Й. Чобанов твърди, че е възможно това да е екземплярът, който е докладвал в ПБ на ЦК на БРП/к/ като е държал сметка за препоръките на В. Коларов³⁷. Нов момент по отношение на разгледания по-горе конституционен вариант е възстановяването на названието Президиум на Народното събрание на новия държавен орган (изразът „Народна република” е задраскан и поправен на „Народно събрание”). В него функциите на Президиума са посочени в 19 точки. Ново е съдържанието на т. 15: „назначава и уволнява висшия команден състав на въоръжените сили на Народната република”. В точки 16 и 17 общо е посочено съответно „главнокомандващ” и „несъбираеми вземания”, без да са изложени в завършени текстове правата на Президиума по отношение на тях³⁸.

На проведеното през ноември заседание на ПБ на ЦК на БРП(к), на което Й. Чобанов представя новия вариант на проектоконституцията, се обсъждат и донесените от Москва от Антон Югов бележки на Г. Димитров по необходимите промени в конституционните текстове. В тях основно място е отделено на „Председателството”, поправено на „Президиум на Народното събрание”. Изложените от Г. Димитров принципи на осъществяване дейността на Президиума са налице в обсъждания проект. В правомощията му Г. Димитров включва: „свиква Народното събрание и го разпуска в случаите, предвидени в Конституцията” и „избира министър-председателя и назначава за министри, техни заместници и други членове на правителството, предложени от министър-председателя и приема техните оставки”. В заключение Г. Димитров посочва, че „това, което се предвижда като функция на председателя на народната република и част от функцията на самото Народно събрание ще трябва да се прехвърлят върху председателството на Народното събрание”³⁹.

Одобреният от ПБ на ЦК на БРП(к) конституционен вариант се внася за обсъждане на заседание на Конституционната комисия на 19 ноември 1947 г.

Пред нейните членове Й. Чобанов мотивира въвеждането на новия институт, Президиум на Народното събрание, с аргумента, че предвиденият в стария проект Председател на Републиката е „един остатък от отделна самостоятелна, независима, изпълнителна власт”, която пък е „една изживелица от монархическия институт”. Новият орган е определен като „една еманация на самото Народно събрание”, който е подчинен и подотчетен на него. При обсъждането на чл. 33, Вл. Димчев предлага и получава подкрепата на Ефрем Митев за включване на следния текст: „Председателят и двамата подпредседатели на Президиума се избират с тайно гласуване”. Дебати се провеждат по въпроса може ли Президиумът на Народното събрание да съществува, когато не съществува Народното събрание. Според Е. Митев Президиумът винаги трябва да има зад себе си този, който го е упълномощил, т.е. когато се конституира новото Народно събрание, тогава трябва да се освобождава предишното. Това схващане се отхвърля от Й. Чобанов, според който е недопустимо едно Народно събрание, взело решение за преждевременно прекъсване на мандата си, защото е неработоспособно, да продължи още три месеца дейността си. От друга страна, той свързва невъзможността за подобно удължаване на работата на парламента след неговото разпускане до избирането на ново Народно събрание с принципа кандидатите за народни представители да не бъдат настоящи депутати. Конституционната комисия приема предложението на главния докладчик, залегнало в предложението проект⁴⁰.

В окончателния вариант на проектоконституцията, който трябва да бъде внесен в пленарната зала за обсъждане на второ четене, текстовете за Президиума на Народното събрание не са обособени в отделен раздел, както в предишните варианти. Няма промяна и в броя на конституционните членове, уреждащи положението на този нов орган в Конституцията (чл. 33 – 37). Направени са някои уточнения при изясняване на правомощията на Президиума на Народното събрание. В т. 10 на чл. 35 (отнася се до обявяване положение на война, когато Народното събрание не заседава) след израза „когато Народното събрание не заседава, обявява,” се прибавя „по предложение на правителството”. Завършен вид имат т. 16 („назначава и уволнява, по предложение на правителството, главнокомандващия на въоръжените сили”) и т. 17 („опрощава несъбираеми вземания”)⁴¹.

На 29 ноември 1947 г. в пленарната зала на ВНС е внесена за второ четене променената проектоконституция. Духът на проведеното обсъждане утвърждава внесените изменения в структурата на проектоконституцията и конституционните текстове. В направените от Петър Каменов и Вл. Поптомов изказвания, свързани със създаването на новия конституционен орган Президиум на Народното събрание, се открояват няколко важни момента. Първо, че Председателят на Републиката се явява „отживелица от монархическия институт” и неговата замяна с Президиума е логична в смисъла на възприетия прин-

цип за единство на властта⁴². Подчертава се, че с тази промяна окончателно се скъсва с буржоазните традиции и се постига „голяма гъвкавост, голяма деловитост и оперативност” в държавния механизъм⁴³.

Изложените дотук факти дават представа за пътя, който създателите на Конституцията изминават при уточняването на мястото и ролята на държавния глава в системата на държавна власт и управление. Дискусията за правомощията на Председателя на Републиката, появата и утвърждаването на идеята за замяна на едноличния държавен глава с колективния орган Президиум на Народното събрание и нейното приложение в преработената проектоконституция през есента на 1947 г. определят необходимостта от търсене на отговори на следните важни въпроси: доколко институцията Председател на Републиката така, както е намерила място в проектоконституцията от юни 1947 г. се отдалечава от традиционната представа за държавен глава според теорията и практиката на демократичната държава; съществува ли приемственост между Председателя на Републиката и Президиума на Народното събрание и каква е разликата между двете институции; може ли Президиумът на Народното събрание да се разглежда като колективен държавен глава.

Споровете около статута на Председателя на Републиката от септември 1946 г. до приемането на проектоконституцията на първо четене през пролетта на 1947 г. водят до утвърждаване на следните основни възгледи за тази институция: всеки гражданин, който се ползва с граждански и политически права може да бъде избран за Председател на Републиката; държавният глава трябва да бъде несменяем за времето, за което е избран; той може да заема този пост само два последователни мандата; сред основните му правомощия са представяване на държавата в международните ѝ отношения, назначаване на министрите по предложение на министър-председателя, упражняване правото на помилване, награждаване с ордени и почетни знаци, упражняване общо наблюдение над дейността на министрите, назначаване на главнокомандващ на армията, обявяване по доклад на Министерския съвет на обща мобилизация и военно положение в случай на въоръжено нападение срещу Народната република.

Преобладаващото присъствие на представители на БРП(к) и другите отечественофронтовски партии в Конституционната комисия и като цяло в състава на Великото народно събрание се явява решаващ фактор при окончателното определяне мястото и ролята на Председателя на Републиката в държавната система. В приетата на първо четене проектоконституция Председателят на Републиката е лишен от някои основни според парламентарната традиция права. Към тях трябва да отнесем правото да назначава и уволнява министрите, което в конституционната теория се разглежда заедно с принципа на политическата отговорност като конституционна гаранция срещу възможността изпълнителната власт да наруши Конституцията и демократичния ред, правото на

отлагателно вето като начин да се гарантира осъществяването на законодателния процес в конституционните рамки, правото на върховен главнокомандващ на армията. В правомощията на Председателя на Републиката не е включено и правото да разтуря парламента, което в политико-правната теория се определя като важна функция на държавния глава, чрез която той осъществява ролята си на арбитър в отношенията между изпълнителната и законодателната власт, т.е. при съществено разногласие между правителство и парламент чрез разпускането на Народното събрание се дава право на народа-суверен да се произнесе в нови избори по въпроса кому да бъде поверено упражняването на държавната власт.

С преработването на проектоконституцията през есента на 1947 г. се внасят съществени изменения в организацията на държавата. Вместо едноличен Председател на Републиката се предвижда колективен орган Президиум на Народното събрание. Неговият състав се избира от парламента. За разлика от Председателя на Републиката, всеки член на Президиума поотделно или всички заедно могат да бъдат сменяни от Народното събрание по всяко време. От правомощията на Председателя на Републиката Президиумът на Народното събрание наследява насрочването на избори и свикването на Народното събрание, упражняване правото на помилване, учредяване на ордени и почетни звания и награждаване с тях, правото да представлява държавата в международните отношения, обявяване обща и частична мобилизация и военно положение по предложение на правителството, назначаване и уволняване на главнокомандващия на въоръжените сили.

В компетентността на Президиума на Народното събрание се включват и функции, които според проектоконституцията от пролетта на 1947 г. принадлежат само на Народното събрание. Към тях трябва да се отнесат даването на задължителни за всички тълкувания на законите, ратифициране и денонсиране на сключените от правителството международни договори, опрощаване на несъбираеми вземания, насрочване допитване до народа въз основа на решение на Народното събрание. Съществуващото право на Председателя на Републиката да назначава предложените от министър-председателя министри и да приема оставките им е трансформирано при Президиума единствено в правото да назначава и освобождава отделни членове на правителството, когато Народното събрание не заседава, като тези свои решения Президиумът е длъжен да внесе за утвърждаване в Народното събрание в най-близката му сесия. Ако Председателят на Републиката може да осъществява общо наблюдение и контрол върху работата на правителството, включително да председателства Министерския съвет за разглеждане на въпроси, които той поставя, ролята на Президиума на Народното събрание по отношение на изпълнителната власт е свързана с отменяне на постановления и разпореждания на правителството, ако те не съответстват на Конституцията и законите. Президиумът на Народното

събрание назначава и уволнява по предложение на правителството висшия команден състав на армията, докато в проектоконституцията от пролетта на 1947 г. чл. 45 предвижда основното положение, че войската се намира под „върховното ръководство и надзор на Министерския съвет”. По този начин в правомощията на новата институция влизат част от заложените за Председателя на Републиката права и някои от тези, предвидени за Народното събрание. Измененията през есента на 1947 г. в проектоконституцията включват общо възможността Президиумът на Народното събрание да решава въпросите, с които бъде натоварено от Народното събрание, както и да извършва всички действия, които му бъдат възложени със закон.

Така през есента на 1947 г. на практика се създава по съветски образец един нов държавен орган, който по начина на формирането си, по състава и правомощията се различава съществено от Председателя на Републиката и от класическия държавен глава. Вярно е, че в неговата компетентност влизат някои от правомощията на Председателя на Републиката, но с оглед на неговата подчиненост и зависимост от Народното събрание, както и с поемането на някои негови функции, Президиумът на Народното събрание се отдалечава от традиционната представа за държавния глава като институция, която има свое определено място и роля при осъществяването на държавната власт и управление. В действителност дискусиата от 1946–1947 г. разкрива дългия път от идеята за държавен глава във вида на Председател на Републиката с ограничени правомощия от гледна точка на конституционализма до замената му с колективен орган Президиум на Народното събрание, отговорен и зависим от парламента. От този момент политическият режим поставя акцента върху теоретическото и политическо осмисляне на прогресивния характер на тази институция.

През есента на 1947 г. за депутатите от VI ВНС Президиумът на Народното събрание е „един от върховните органи на държавната власт”, „произведен (избираем) от Народното събрание орган на държавната власт, подчинен и подотчетен на НС орган”⁴⁴. С оглед на идеята, че основополагащият принцип в изграждането и функционирането на държавата трябва да бъде единството на властта, се приема, че не може да съществува друг самостоятелен върховен орган на държавната власт освен Народното събрание. От тази позиция М. Геновски определя същността на новия държавен орган – „помощен орган на Народното събрание за упражнене на властта и контрол на изпълнението ѝ – контрол над местните органи на държавна власт и органите на държавно управление”. Негово е мнението, че представителната функция на Президиума е областта, в която може да се търси сходство с държавния глава, но той „няма нито една от познатите и признати прерогативи на държавен глава в буржоазната държава” и „не възглавява изпълнителната власт, както това формално се провежда в буржоазните конституционно-парламентарни държави”⁴⁵. Същест-

вуването на Президиума се осмисля като „нов институт на държавното право”, създаден за първи път в СССР, а след това и в страните с народна демокрация, отговарящ на „народния характер на държавата”. Утвърждаването на това становище в годините на изграждането на социалистическото общество в България намира своята обосновка в думите на Сталин, че „такова построение на върховните органи се явява най-демократично, гарантиращо страната от нежелани случайности”⁴⁶. Категоричното подчертаване на разликата между новия държавен орган, Президиум на Народното събрание, и държавния глава в системата на парламентаризма, се явява един от основните аргументи в отстояването на идеята за новия тип държавна организация, която се създава в България.

Как в съвременната правна и историческа литература се интерпретира проблемът за същността на Президиума на Народното събрание като държавен орган? В правната литература се прави разграничение между едноличен и колективен държавен глава. Пример за колективен държавен глава, който се среща рядко в държавната практика, е Федералният съвет в Швейцария⁴⁷. Идеята за колективен държавен глава съществува в държавно-правната теория и практика на СССР (Президиумът на Върховния съвет). Заместването на едноличния държавен глава с Президиум на Народното събрание в процеса на подготовка и приемане на Конституцията от 1947 г. става под влияние на съветското държавно право и в духа на наложената след Полското съвещание от септември 1947 г. тенденция на ускоряване процесите в народнодемократичните страни в посока към изграждане на социализъм. Анализът на същността и характера на тази институция в правната и историческата литература поставя въпроса може ли тя да бъде приравнявана с държавния глава според традиционното разбиране на конституционализма. В едни случаи Президиумът се разглежда като специфична за социалистическите страни форма на държавен глава, която се отличава с колективната си същност и подчиненост на парламента. Разпространен е и възгледът, според който Президиумът е „особен орган”, който не може да се разглежда като държавен глава, тъй като са налице съществени разлики със същинския държавен глава. Президиумът се явява висш орган на Народното събрание, отчита се пред него и съставът му може да бъде подменян по всяко време, а поради основополагащия принцип на единство на властта не може да се противопоставя по никакъв начин на парламента. От друга страна, притежава правомощия, каквито държавният глава обикновено няма – упражнява законодателни функции между сесиите на Народното събрание, дава задължителни тълкувания на законите⁴⁸. Днес, от дистанцията на времето, обективно звучи мнението на Ал. Везенков, че в спора за това дали Президиумът е специфична за социалистическите страни форма на колективен държавен глава, или е едно „напълно оригинално решение”, което не може да се разглежда като колективен държавен глава и двете тези имат своите основания. Основателен е и направеният от него извод, че в условията на устано-

вения държавно-политически режим на практика и Народното събрание и Президиумът не играят никаква политическа роля, а са контролирани и ръководени от Комунистическата партия⁴⁹.

В заключение е необходимо да се подчертае, че решаването на конституционния въпрос в България през 1946–1947 г. се осъществява в една бързо променяща се политическа обстановка, при силното въздействие, оказвано от Съветския съюз в условията на налагане на политиката на „студена война”. Управляващите политически партии и опонентите им от демократичната опозиция участват активно в дебатите по новата Конституция в края на 1946 и първата половина на 1947 г. Процесът на ликвидиране на опозицията през лятото и есента на 1947 г. и открито заявената цел след Полското съвещание на деветте работнически и комунистически партии в Европа за ускоряване на процеса на изграждане на социалистическо общество в народнодемократичните страни осигуряват безпрепятствено налагане на концепцията на БРП/к/ за конституционно устройство на България. Конституцията от 1947 г. утвърждава под влияние на съветското държавно право държавна организация, която по своята структура и принципи на функциониране се отдалечава от демократичната държава. Със създаването на новия висш държавен орган – Президиум на Народното събрание, се прекъсва приемствеността с установената в България държавна система, опираща се на принципите и механизмите на парламентаризма и се тръгва към търсене на идеологически обосновки на прогресивната същност на наложените конституционни промени.

БЕЛЕЖКИ

¹ Материали по Конституцията на НРБ от 1947. Т. II, л. 7–8.

² ЦДА, ф. 146 Б, оп. 5, а.е. 441, л. 7.

³ Пак там, л. 8.

⁴ Пак там, л. 14.

⁵ Пак там, л. 8.

⁶ Материали по Конституцията ... Т. III, протокол № 15 от 27 септ. 1946 г., 44–46.

⁷ Пак там, протокол № 16 от 1 окт. 1946 г., 39–40.

⁸ Пак там, 41–47.

⁹ Пак там, с. 52.

¹⁰ Пак там, с. 58.

¹¹ Пак там, с. 64.

¹² Отечествен фронт, бр. 640, 4 окт. 1946.

¹³ Материали по Конституцията... Т. VI, 2 зас., 24 дек. 1946 г., с. 5, 8.

¹⁴ Пак там, с. 7.

¹⁵ Пак там, с. 11, 13.

¹⁶ Пак там, 14–15.

¹⁷ Пак там, 3 зас., 25 декември 1946 г., 2–4.

- ¹⁸ Пак там, 4–5.
- ¹⁹ Пак там, 16–19.
- ²⁰ Пак там, 21–23.
- ²¹ Пак там, т. VII, 4 зас., 26 дек. 1946 г., 9–10.
- ²² Пак там, с. 11.
- ²³ Пак там, 6 зас., 28 дек. 1946 г., 12–18.
- ²⁴ Пак там, т. X, 9–11.
- ²⁵ Пак там, 112–114.
- ²⁶ Пак там, 114–115.
- ²⁷ Пак там, 116–117.
- ²⁸ Пак там, 261–263.
- ²⁹ Стенографски дневници на ВНС, 73 зас., 20 май 1947 г., 4–5.
- ³⁰ **Димитров, Г.** Дневник. София, 1997, с. 586.
- ³¹ ЦДА, ф. 147 Б, оп. 3, а.е. 1575, л. 13–14.
- ³² Материали по Конституцията.... Т. XIII, с. 2.
- ³³ Пак там, 6–7.
- ³⁴ Пак там, с. 14.
- ³⁵ Пак там, с. 16, 18–40.
- ³⁶ Пак там, 25–26.
- ³⁷ Пак там, 141–170.
- ³⁸ Пак там, 151–153.
- ³⁹ Пак там, 172–174.
- ⁴⁰ Пак там. Т. XI, 88–94.
- ⁴¹ ЦДА, ф. 861 К, оп. 2, а.е. 143, л. 32.
- ⁴² Стенографски дневници на ВНС, 122 зас., 29 ноем. 1947 г., с. 741.
- ⁴³ Пак там, с. 743.
- ⁴⁴ **Геновски, М.** Държавно и конституционно право. Т. III. Димитровската конституция. София, 1948, с. 227.
- ⁴⁵ Пак там, 227–228.
- ⁴⁶ **Захариев В.** Нашата Конституция – Конституция на народната демокрация. – В: Ново време, декември 1947, № 12, 1069–1070.
- ⁴⁷ Съществува известна условност, която се проявява в обстоятелството, че Федералният съвет е и правителството на Швейцария. Всяка година един от седемте министри (федерални съветници) изпълнява функциите на председател на Федералния съвет и едновременно на държавен глава, който представлява страната в международните отношения. (**Друмев, Е.** Конституционно право. София, 1995, с. 345.)
- ⁴⁸ **Везенков, Ал.** Властовите структури на Българската комунистическа партия 1944–1989. София, 2008, 240–242.
- ⁴⁹ Пак там, 241–242, 261.